O‘ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETI XABARLARI, 2026, [2]
ISSN 2181-7324

FILOLOGIYA
http://journals.nuu.uz
Social sciences

UDK:81'276.6:355.11:342.725

Nilufar RASULOVA,
O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti dotsenti v.b., PhD
E-mail: n.rasulova8919@gmail.com

ToshDO‘TAU professori, DSc Z.Xolmonova taqrizi asosida

O‘ZBEK VA INGLIZ TILLARIDAGI AKUSHER-GINEKOLOGIYA TERMINLARINING TARKIBIY XUSUSIYATLARI

Annotatsiya

Maqolada tibbiy qisqartma terminlar yasama hisoblanmasligi, chunki ular alohida tushunchani emas, tushunchaning murkkab birikma ko‘rinishidagi nomining qisqartirilgan ifodasini anglatishi, biroq qisqartma terminlar tuzilishiga ko‘ra o‘zbek tilida ham alohida guruhni tashkil qilishi haqida so‘z boradi.

Kalit so‘zlar: Murakkab, yallig‘lanish, komponent, tarkib, birikma, termin.

STRUCTURAL FEATURES OF OBSTETRICS AND GYNECOLOGY TERMS IN UZBEK AND ENGLISH

Annotation

The article discusses the fact that medical abbreviations are not considered artificial, since they do not represent a separate concept, but rather an abbreviated expression of the name of a concept in the form of a complex combination, but according to the structure of abbreviations, they also form a separate group in the Uzbek language.

Key words: Complex, inflammation, component, composition, compound, term.

СТРУКТУРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ТЕРМИНОВ АКУШЕРСТВА И ГИНЕКОЛОГИИ В УЗБЕКСКОМ И АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКАХ

Аннотация

В статье рассматривается тот факт, что медицинские аббревиатуры не считаются искусственными, поскольку они представляют собой не отдельное понятие, а скорее сокращенное выражение названия понятия в виде сложного сочетания, но, по своей структуре, образуют отдельную группу и в узбекском языке. В статье рассматривается тот факт, что медицинские аббревиатуры не считаются искусственными, поскольку они представляют собой не отдельное понятие, а скорее сокращенное выражение названия понятия в виде сложного сочетания, но, по своей структуре, образуют отдельную группу и в узбекском языке.

Ключевые слова: Комплексный, воспаление, компонент, состав, соединение, термин

Kirish. O‘zbek va ingliz tillaridagi uch va undan ortiq tarkibli birikma terminlar turli turkumga va qatlamlarga oid so‘zlarning birikuvidan tuzilgan. Bunday terminlar tuzilishiga ko‘ra murakkab hisoblanadi.

Murakkab terminlar: qisqa to‘lqinli ultrabinafsha nur, kaliy permanganatli vannalar, qizil lazer nur, Infraqizil (IQ) lazer terapiya, Bachadon yallig‘lanish kasalliklari, Reparativ-regenerativ usullar, Bachadon ortiqlarini yallig‘lanish kasalliklari, yallig‘lanishga qarshi preparatlar, defibrozlovchi preparat ultrafonoforezi, bosh miyani Davidov bo‘yicha galvanizatsiyasi, bo‘yin sohasini Sherbak bo‘yicha galvanizatsiyasi, sedativ preparatlar bilan dorili elektroforezli, Kichik chanoq sohasini past intensiv DMV terapiya, tuxumdonlar ovarial funksiyasi, bachadon bog‘lam apparati, infraqizil lazer terapiya.

O‘zbek va ingliz tillaridagi murakkab terminlar komponentlari tarkibiga ko‘ra quyidagicha bo‘ladi: uch komponentdan iborat:

ot+ot+ot: bachadon bo‘yni qalpoqchasi / cervical cap keeps bachadonning silliq mushaklari. O‘zbek va ingliz tillaridagi uch komponentli murakkab terminlar aksariyat o‘rinlarda o‘zaro muvofiq keladi: bilvosita akusherlik o‘limlari (yoki bilvosita ona o‘limi)/ indirect obstetric deaths (or indirect maternal deaths).

Sifat +ot+ot: ertalabki ko‘ngil aynishi homiladorlikda ko‘ngil aynishi, qusish bilan yoki qusishsiz, tez-tez uchraydi/ morning sickness nausea, with or without vomiting, is common in pregnancy.

Ot+sifat+ot: follikula stimullovchi gormon (fsg)/ follicle-stimulating hormone (fsh) is a gonadotropin, a glycoprotein polypeptide hormone

O‘zlashma so‘zlardan tarkib topgan termin somalarni ifodalaydi: donor tuxum hujayralari: donor tuxum hujayralari 18 yoshdan 35 yoshgacha bo‘lgan, altruistik va anonim irodaga ega ayollar homilador bo‘lishi kerak bo‘lgan retsipiyentga donorlik qilish uchun nazorat ostida tuxumdonlarni rag‘batlantirish davolanishini o‘tkazadilar va tuxum hujayralarini ajratib oladilar/donor eggs women between 18 and 35 years with an altruistic and anonymous will do a controlled ovarian stimulation treatment and extraction of her eggs to be donated to a recipient that needs to gestate/ douglas’s pouch is a small area in the female human body between the uterus and the rectum

akusher-ginekologik somalarni va ularga birikkan qismlarni ifodalaydi: bachadon bo‘yni shillig‘i/ cervical mucus, buyrak usti bezlari/ adrenal glands.

Akusher-ginekologiyada qo‘llanadigan vositalar nomi ham o‘zbek tilida uch komponetli, ingliz tilida ikki komponentli birikmalar orqali nomlangan: bachadon ichi vositasi (BIV) Kontratseptiv usul bachadon bo‘shlig‘iga kiritiladigan plastmassadan iborat. Ular turli shakllarga ega (anker, T-shakl) va odatda kerakli ta’sirga erishish uchun mis yoki progesteron bilan qoplanadi / intrauterine device (IUD) Contraceptive method consists of a plastic that is inserted into the uterine cavity. They have different shapes (anchor, T) and usually have copper or progesterone to achieve the desired effect.

O‘zbek tilidagi uch komponetli terminlar tushuncha bilan birga uning xususiyatini ham ifodalashga xizmat qiladi. Masalan, homilaning xususiyatini bildiradi: bir tuxumli egizaklar/ uniovular twins;

Tana qismlari ham o‘zbek tilida uch, ingliz tilida ikki komponetli birikma termin bilan ifodalanadi: bachadon bo‘yni qalpoqchasi bachadon bo‘ynini qoplab, spermatozoidlarning bachadonga kirishini to‘sadi/ cervical cap keeps sperm from entering the uterus by covering the cervix.

O‘zbek tilidagi qaratqichli birikma ingliz tilida uch va undan ortiq komponetli birikmaga ham teng kelishi mumkin: homila pardalari/ birth membranes fetal membranes.

O‘zbek tilidagi uch komponetli birikma ingliz tilida to‘rt va undan ortiq komponentli birikmaga tengdir:bachadonning orqa devori/ the back wall of the uterus; endotservitsit endotserviksning yallig‘lanishi/ endocervicitis inflammation of the endocervix. Bu termin organizmdagi yallig‘lanish jarayonini aks ettirgan.

Uch komponentli terminlar kompleks xarakterga ega bo‘lgan tushunchalarni jamlab ko‘rsatadi. Masalan, ayollar reproduktiv tizimi/ ichki va tashqi a’zolardan tashkil topgan bo‘lib, yangi avlod yaratish vazifasini bajaradi. Odamlarda ayollar reproduktiv tizimi tug‘ilganda yetilmagan bo‘ladi, balog‘at davrida esa homilani to‘liq muddatgacha ko‘tarish qobiliyatiga ega bo‘ladi. Ichki a’zolarga bachadon, fallopiy naychalari va tuxumdonlar kiradi. Bachadonda embrion joylashadi va u homilaga aylanadi. Bachadon, shuningdek, qin va bachadon suyuqliklarini ishlab chiqaradi, bu esa falloriy naychalarida urug‘lanish yuzaga kelishiga yordam beradi. Tashqi a’zolar tashqi tanosil a’zolari deb ham ataladi va ular vulva a’zolari hisoblanadi/ female reproductive system is made up of the internal and external sex organs that function in reproduction of new offspring.

Uch komponentli birikmalar akusher-ginekologiya sohasi bilan aloqador jarayonlarni ham nomlaydi: Bachadondan anomal qon ketishi (BAQ) homiladorlikdan tashqari hayz davrining chastotasi, muntazamligi, davomiyligi va oqim hajmidagi tartibsizliklarni tavsiflovchi keng qamrovli atama/ abnormal uterine bleeding (AUB) is a broad term that describes irregularities in the menstrual cycle involving frequency, regularity, duration, and volume of flow outside of pregnancy;

Homilaning oyoq bilan kelishi tug‘ilishi bir yoki ikkala oyoq dumba yuqoriroq holatda bo‘lgan holda birinchi bo‘lib chiqadi/ footling breech birth one or both feet come first with the bottom in a higher position.

Murakkab terminlar lug‘aviy qatlam xususiyatlariga ko‘ra har xil. Terminlarning har uch komponeti turkiy so‘zdan iborat:

Turkiy so‘z< turkiy so‘z< turkiy so‘z = birikma. Takroriy bola tashlash ketma-ket yoki muddatli homiladorlik bilan almashib keladigan ikki yoki undan ortiq bola tashlash/ repeat miscarriage two or more miscarriages either consecutive or alternating with term pregnancies.

Turkiy so‘z< turkiy so‘z< turkiy so‘z +birlikdagi egalik affiksi = birikma termin. Bachadon bo‘yni shillig‘i Bachadon bo‘yni kanalidagi bezlar tomonidan ajratiladigan mutsin, hujayralar, suv va noorganik tuzlardan iborat aralashma. Estrogen ta’sirida davriy gormonal o‘zgarishlar natijasida ovulyatsiya oldidan juda suyuq va egiluvchan bo‘ladi, progesteron ta’sirida esa quyuq va yopishqoq holatga keladi. Homiladorlik davrida ko‘payib, kanal bo‘ylab to‘liq tiqin hosil qiladi/ cervical mucus Mixture of mucin, cells, water and inorganic salts, secreted by glands inside the cervical canal, influenced by periodic hormonal changes under the influence of estrogen is extremely thin and flexible, just before ovulation, under the dominance of progestogens is thick and slimy. During pregnancy it becomes more abundant and forms a plug that fills and closes the channel entirely.

Yo‘ldoshning oldinda joylashuvi yo‘ldosh pastda joylashganda. ba’zida u bachadon bo‘ynini yopib, chaqaloqning tug‘ilishiga to‘sqinlik qiladi, bunday holda kesarcha kesish operatsiyasi zarur bo‘ladi/ placenta praevia: when the placenta is low down. sometimes it covers the cervix and blocks the baby’s exit, in which case you would need a caesarean section [3]

Tug‘ruqning yashirin bosqichi erta tug‘ruq deb ham ataladi. Bu bosqichda ayol to‘lg‘oqlarni his qila boshlaydi. to‘lg‘oqlar kuchi va chastotasi bo‘yicha tartibsiz bo‘lishi va bir necha soatdan bir necha kungacha davom etishi mumkin/ latent phase of labour: also known as early labour. This is when a woman starts to experience contractions, which which can be irregular in strength and frequency and can last from a few hours to several days.

Kindik tizimchasining tushishi odatda, chaqaloqning kindik tizimchasi bola bilan birga tug‘iladi va u qisib qo‘yilguncha va kesilguncha bolaga kislorod yetkazib berishda davom etadi/ prolapsed umbilical cord usually the baby’s cord is born along with the baby and it continues to supply oxygen to the baby until it is clamped and cut. Occasionally the cord slips down in front of the baby and the oxygen supply to the baby is reduced or cut off.

Odatlangan bola tashlash. bu ketma-ket uch yoki undan ortiq abort sodir bo‘lganda ishlatiladigan atama. U odatiy abort deb ham ataladi/ recurrent abortion. This is a term used when three or more consecutive abortions have occurred. It is also known as habitual abortion;

sak xaltachadagi anatomik tuzilma. homila xaltasi: homila yoki embrionni

Siydik yo‘li kurtagi (syk) nefrik yo‘ldan paydo bo‘lib, buyrak yig‘uvchi tizimini hosil qilish uchun takror-takror shoxlanadigan epitelial naycha. bu jarayonda u atrofdagi metanefrik mezenxima (mm) hujayralarida nefrogenezni rag‘batlantiruvchi induktiv signallarni ham ishlab chiqaradi/ ureteric bud (ub) is an epithelial tube that arises from the nephric duct and branches repetitively to give rise to the renal

collecting duct system while also generating inductive signals that promote nephrogenesis by surrounding metanephric mesenchyme (mm) cells.

Siydik miqdorining kamayishi/ decreased urine volume;

Siydik ajratish tizimi/ urinary system.

Turkiy so‘z< o‘zbekcha so‘z< o‘zbekcha so‘z = birikma termin. Ko‘p homilali homiladorlik endometriy bo‘shlig‘iga ikki yoki undan ortiq embrionning kiritilishi/ multiple pregnancy introduction of two or more embryos into the endometrial cavity.

Turkiy so‘zlar birikmasi tarkibida o‘zlashma termin ishtirok etgan: To‘g‘ri mayo qaychi yoki mayo ajratuvchi qaychilar (ginekologik asbob) ajratish jarayonida mushaklar, bachadon, oyoq va ko‘krakning qalin to‘qimalarini kesish va yoyish uchun ishlatiladigan ajoyib jarrohlik asboblaridir/ straight mayo scissor or mayo dissecting scissors (gynecological instrument) are incredible surgical instruments used to cut and spread out the thick tissues of muscles, uterus, foot, and breast during the dissection process;

to‘siq ikki bo‘shliq yoki yupqa to‘qima massalari orasidagi yupqa devor yoki bo‘linish/ septum thin wall or split between two cavities or masses of thin tissue.

To‘liq bo‘lmagan abort qon ketishi, bachadon bo‘yni ochiq qolishi va homiladorlik mahsulotlarining bir qismi chiqishi bilan tavsiflanadi, to‘liq abort esa qon ketishi va homiladorlik mahsulotlarining to‘liq chiqishidan so‘ng bachadon bo‘ynining yopilishi bilan belgilanadi/incomplete abortion referred to bleeding, an open cervical os, and the passage of a portion of the pregnancy, whereas complete abortion was defined as a closed cervical os following bleeding and passage of all products of conception;

Maxsus parvarish bo‘limi (scn) yangi tug‘ilgan chaqalog‘ingiz maxsus tayyorlangan xodimlar parvarishi ostida kuchayishi mumkin bo‘lgan joy hisoblanadi/ special care nursery (scn) is where your newborn baby can get stronger while being cared for by specially trained staff.

O‘rab turuvchi pardalar. Xorion va amnionning qo‘shilishidan hosil bo‘ladi/ sac anatomical structure in a pouch. Gestational sac: membranes enveloping the foetus or embryo.

Murakkab terminlar to‘rt komponetli tarkibiy qismdan iborat:

O‘zbek tilida to‘rt komponetdan iborat birikma ingliz tilida uch komponetdan iborat birikmaga teng keladi: bachadondan anomal qon ketishi (aub) Odatdagidan uzoqroq davom etadigan yoki noto‘g‘ri vaqtda bachadondan qon ketishidir/ abnormal uterine bleeding (aub) is bleeding from the uterus that is longer than usual or that occurs at an irregular time. Ingliz tilida uch komponentli birikma bilan ifodalanadi [1, 318].

Qog‘anoq pardaning sun’iy yorilishi (QPSY): Agar bachadon bo‘yni (bachadon og‘zi) biroz ochilgan bo‘lsa, chunki sizda ba’zi to‘lg‘oqlar bo‘lgan, chaqaloq boshi oldida bo‘rtib chiqqan suv xaltasini teshish uchun uzun ilmoqdan foydalanish mumkin. Suvni bu tarzda yorish kuchli to‘lg‘oqlar boshlanishini rag‘batlantirishi mumkin/Artificial rupture of membranes (ARM): If the neck of your womb (the cervix) is slightly open because you have had some contractions, it is possible to use a long hook to nick the bag of waters where they bulge down in front of your baby’s head. Breaking the waters in this way may stimulate the onset of strong labour.

To‘rt komponentli terminlar tarkibidagi so‘zlar ko‘makchi vositasida birikib keladi:

Homilaning orqa ensa bilan kelishi chaqaloqning boshi orqangizga qaragan/ occipito posterior: the baby’s head is toward your back.

Bunday birikuvlar o‘zaro tobelik zanjiri asosida birikib (ya’ni hokim so‘zning o‘zi bog‘lanib kelgan so‘zga nisbatan tobelik maqomida kelishi), tushunchani nomlovchi termin sifatida qaraladi.

To‘rt komponentli birikma terminlarning tarkibi faqat turkiy sozlardan iborat: turkiy so‘z< turkiy so‘z < turkiy so‘z< turkiy so‘z = birikma termin. Homila boshining chanoqqa tushihi homiladorlikning so‘nggi haftalarida homila boshining chanoqqa tushishi natijasida bachadon sathining pasayishi/ lightening a drop in the level of the uterus during the last weeks of pregnancy as the head of the fetus engages in the pelvis.

To‘rt komponentli ayrim birikma terminlarda o‘zlashma so‘z ham ishtirok etgan: Multigravida ilgari homilador bo‘lgan ayol / multigravida a woman who has been pregnant before.

Ko‘p marotaba abort qilish 2 yoki undan ortiq sun’iy abort qilgan deb ta’riflangan. “Multiple abortions” was defined as having had 2 induced abortions.

Ingliz tilida akusher-ginekologiyaga oid 127 ta qisqartma termin mavjud. Qisqartmalar ingliz tili tibbiy terminologiyasida faol qo‘llanadi.

Ingliz tilidagi akusher-ginekologiya qisqartma terminlari shakllanishida quyidagi modellarni kuzatish mumkin:

1.So‘z birikmasi shaklidagi termin komponentlarining faqat birinchi harflarini olish orqali yasaluvchi abbreviaturalar.

2.Ba’zi monoleksem yoki polileksem terminning birinchi yoki ikkinchi bo‘g‘inlari saqlangan holda qisqartma termin-so‘z yasash.

3.Uchinchi uslub – qo‘shma so‘z termin yoki so‘z birikmasi – termindagi undosh tovushlar saqlangan holda terminologik so‘z birikmasi yoki qo‘shma so‘zning boshqa qismlari o‘zgarishsiz qolgan holda shakllantirish.

O‘zbek tibbiy terminologiyasida ham keyingi yillarda qisqartma terminlar ko‘p uchraydi:

DMT – detsimetr to‘lqin

IQ – infra qizil

UASh – umumiy amaliyot shifokori

Qisqartma terminlar yasama hisoblanmaydi, chunki ular alohida tushunchani emas, tushunchaning murkkab birikma ko‘rinishidagi nomining qisqartirilgan ifodasidir. Ammo qisqartma terminlar tuzilishiga ko‘ra o‘zbek tilida ham alohida guruhni tashkil qiladi.

Qisqartmalar va ularning to‘liq ko‘rinishlarini bir-biriga sinonim sifatida baholagan mutaxassislar ham uchraydi. Fikrimizcha, ularni alohida so‘z deb qabul qilish maqsadga muvofiq emas.

Ilovada har ikki tildagi tibbiy abbreviaturalar bilan birga terminlarning strukturasiga oid ma’lumotlar ham berilgan bo‘lib, unda tibbiy terminologiyada ishlatiladigan 750 dan ortiq o‘zak birliklar, tibbiy terminlar yasalishida ishlatiladigan suffikslar va prefikslar ro‘yxati va ta’rifi,

ularning ma’nolari va etimologiyasi haqida ham ma’lumotlar berilgan.

Qisqartma terminlar: qisqartma shaklida alfavit bo‘yicha berilib, imkon darajasida to‘liq shakli ham ilova qilinishi kerak. Chunki T.N.Aqjigitov tomonidan chop etilgan lug‘atda 100000 ta terminning 25000 tasi qisqartma terminlardir. N.V.Derevlyova yangi zamonaviy qisqartma terminlar haqida shunday yozadi: «Yangi terminlar paydo bo‘lishida yetakchi usul – bu yangi so‘zlar (neologizmlar)ni yaratishdir. Bu usul ichida konvertatsiyalangan neologizmlar yoki neologizm-abbreviaturalar birinchi o‘rinni egallaydi».

“Bir qator akusher-ginekologiya terminlari doirasida fikr bildirilgan. Bachadon bo‘yni saratoni (BBS), odam papilloma virusi (OPV), Jahon Sog‘liqni Saqlash Tashkiloti (JSST), esterogen metabolizmi, onkologik tranformatsiya kabi terminlar izohlangan: CYP 1A2 geni C-734A lokusi va SULT1A1 geni G-638A lokusi, oqsil-onkosupressorlar (TO53 rs 17884159 geni va TR53 geni Arg72rolokusi, matriksli metalloproteinaza, gen polimorfizmlari. Tibbiyot yo‘nalishidagi tadqiqotlarda genlar, moddalarning tarkibiy xususiyatlari bilan bog‘liq murakkab ko‘rinishdagi terminlar ham keltirilgan. Molekulyar-genetiktest natijalari”.

So‘z termin - bachadon; bachadon tubi- bachadonning yuqori qismi/ fundus: this is the top of the uterus.

O‘zlashgan terminga so‘z yasovchi qo‘shimcha qo‘shib yasalgan leksema teriminga aylangan: fertillik; fertillik homilador bo‘lish va homilani to‘liq muddatgacha ko‘tara olish qobiliyatidir/ fertility the ability to become pregnant and carry a child to term.

Qisqartmalar va ularning to‘liq ko‘rinishlarini bir-biriga sinonim sifatida baholagan mutaxassislar ham uchraydi. Fikrimizcha, ularni alohida so‘z deb qabul qilish maqsadga muvofiq emas [2].

O‘zbek tiliga terminlar bilan bir qatorda ularning qisqartma shakli ham o‘zlashmoqda: FIGO xalqaro ginekologiya va akusherlik federatsiyasi/ FIGO international federation of gynecology and obstetrics.

ADABIYOTLAR

1. Rasulova N. Akusher-ginekologiyaga oid so‘zlardagi omonimik munosabatlar tahlili. O‘zMU xabarlari, – T., 2025. – B. 318-320.
2. Rasulova N. On the study of the etymology of obstetrics and gynecology in Uzbekistan /O‘zMU xabarlari, № 6, – T., 2023. – B. 369-370.
3. WISDOM E-DICTIONARY. 2024